

Met ingehouden adem.

In afwachting van de resultaten van 'Cultuur in de Spiegel'

Maarten Tamsma

Wij, kunst/cultuur-docenten, zijn in gespannen afwachting van het eindproduct van *Cultuur in de Spiegel*. Kosten noch moeite zijn gespaard om een vervolg te geven aan Ann Bamfords conclusies over de Nederlandse kunsteducatie. Ingebed in een cognitief theoretisch kader van Barend van Heusden, voor de praktijk ingekleurd door de SLO en een keur van scholen, gevoed en geobserveerd door universitaire onderzoekers, voorzien van een ruime subsidie om dit alles mogelijk te maken.

Hoe veelbelovender kan iets zijn?

Toch...

Het project is niet scheutig geweest met initiatieven om critici de kans te geven een inhoudelijk debat aan te gaan. Potentieel commentaar verzandde in incidentele 'vragen aan de spreker' op massale informatiesessies of opmerkingen die in de FAQ werden gepareerd. Voordat de eindredactie zijn werk voltooit is een kritisch signaal misschien nog nuttig. Na de afsluitende publicatie van het project is het vermoedelijk te laat.

Ik ben een bezorgde toeschouwer van het project en wil de lezers van *Kunstzone* deelgenoot maken van mijn terughoudendheid.

Deze spitst zich toe op twee aspecten.

1. Het theoretisch kader zou als een initiërend vehikel moeten gaan functioneren voor funderende leerplanactiviteiten binnen de cluster cultuureducatie. (*Cultuur-onderwijs* moet het gaan heten, maar aan die naamsverandering ben ik nog niet toe.)

De vraag is dan: herkennen de diverse disciplines hun eigenheden in dit cognitief ingekleurde bouwwerk terug?

Ik denk van niet.

2. Het gezag van opdrachtgevers en uitvoerders veronderstelt, in een of andere vorm, een concretisering van de bevindingen van *Cultuur in de Spiegel* in het Nederlandse (cultuur)onderwijs.

In website-teksten wordt angst voor een verplichtend karakter van het leerplankader weggewoven. Ik ben er niet gerust op.

Ik laat mijn bezorgdheid over de wel zeer brede definitie van 'cultuur' in de opzet van CiS, verder onuitgewerkt. Een homeopathische verdunning van vakinhouden dreigt te ontstaan die kunstvakken (het traditionele hart van kunst-/cultuureducatie) geen goed zal doen.

aanleiding

Mijn nieuwsgierigheid en zorg werden voor het eerst geprikkeld tijdens een studiedag op 3 februari 2011 met een kleine 200 kunsteducatieve kennishebbenden.

Deelnemers dienden tevoren het 'zwarte boekje' van Van Heusden bestudeerd te hebben, hetgeen hem overigens niet weerhield zijn theorie nog eens uitvoerig te etaleren. Hij deed dat (als steeds) goed, doortimmerd, duidelijk, routineus. Weinig tegen in te brengen, als je met zijn gedachtengoed mee wilt gaan.

Hoewel het uiteindelijke verslag van die dag nogal euforisch meldt dat de aanwezigen instemmend en enthousiast waren, hoorde ik twee behoorlijk kritische referenten (Van Boxtel en Soetaert) en tenminste vier kritische zaalreacties (Schönau, Bisschop Boele, Wienk en ikzelf) waarvan er drie later de moeite namen hun kritiek aan *Kunstzone* toe te vertrouwen. Van Heusden reageerde op twee van de drie artikelen.¹

Een dispuut leek te zijn ingezet.

Maar de CiS-regie heeft daarna weinig ruimte gecreëerd voor kritische gedachtewisselingen.

Tussentijds heb ik de CiS-ontwikkelingen op de website en via de Nieuwsbrief gevolgd en een regio-bijeenkomst (7 maart 2012) bijgewoond. Mijn argwaan en bezorgdheid werden niet getemperd.

Het ontbreekt mij nu aan tekstruimte om daar verder op in te gaan.

de herkenbaarheid van het theoretisch kader als fundament voor leerplanactiviteiten.

Ik heb een boekenkast vol met vrijwel alle publicaties die tussen 1900 en nu de inhoud van mijn vakgebied (BK&V) hebben bepaald. In al die teksten kan ik een vakgenoot herkennen of iemand die daar vanuit een ander vakgebied een mening over heeft. Ook als ik het er *niet* mee eens ben begrijp ik dat het op mijn lesactiviteiten van toepassing was, is of kon zijn. Dat gevoel heb ik bij CiS niet.

Er wordt rond de term *zelfbewustzijn*, vier vaardigheden en media een theoretisch kader neergezet dat een startpunt moet worden voor verantwoording en opzet van (culturele) onderwijsactiviteiten.

Kan het werkveld daarmee uit de voeten?

Wie de website volgt kan kennismaken van de FAQ (of in gewoon Nederlands: veelgestelde vragen)

Het zijn niet de keurige en deskundige antwoorden die me verontrusten, maar de vragen zelf. Projectparticipanten begrijpen blijkbaar veel niet. Dingen die de basale waarden van het eigen vakgebied zouden moeten betreffen moeten worden uitgelegd. Hoe basaal en omvattend kan zo'n theorie dan zijn?

Het is flauw om met wat citaten, ontgaan van hun context, mijn gelijk te halen. Ook zonde van deze tekstruimte in *Kunstzone*. Ik bewaar ze wel voor een eventueel vervolgdspuut. Of mijn lezer gaat zelf eens bij de FAQ van CiS kijken.

Hoe deskundig en bondig ook, ik probeer tevergeefs te ontdekken wie met dit schema kwaliteitsverbeterend aan de slag kan. Behalve dan de beleidsschrijvers die uit hooggeleerde koker iets taligs aangereikt krijgen waardoor geldschietters gaan begrijpen waar ze ja tegen moeten zeggen (?). Hopelijk zal in de herfst mijn ongelijk blijken. In het eindverslag treffen we dan indicaties dat er op de project-scholen mooier geschilderd is, beter gemusiceerd en een hogere betrokkenheid uit theaterbezoek is gehaald. Mijn mond is dan gesnoerd.

beeldbekwaamheid versus cultureel zelfbewustzijn.

Als docent *beeldende kunst en vormgeving* (BK&V) ben ik aan te spreken op de beeldvaardigheid/beeldbekwaamheid van mijn leerlingen.

Dat beelden in toenemende mate een rol spelen in de hedendaagse maatschappij en dus 'het omgaan ermee' een plek moet hebben in het onderwijs behoeft geen pleidooi, zelfs niet op Zijlstra-niveau. Beeldvaardigheid is een autonome component in het pakket van essentialia die we een leerling willen bijbrengen. Naast taal- en rekenvaardigheid en nog een aantal nuttigheden.

Met onderwijs in BK&V wil ik direct toegang kunnen hebben tot de voorste rijen van het Nederlandse onderwijs. Niet pas na een balloterende zeef van *cultureel zelfbewustzijn*. Ik ben geen *ondergeschikt* onderdeel van een cluster cultuureducatie.

---

¹ Kunstzone juni en september 2011

de gezamenlijkheden van de kunst(cultuur-)vakken

Beta-disciplines kennen gemeenschappelijkheden. Als een docent biologie ziek is kan (vermoedelijk) een natuur- of scheikunde-docent een lesje invallen.

De gezamenlijke vakinhoud van talen is misschien terug te vinden in vergelijkende taalwetenschappen. Maar daarmee leer je iemand in 3 VMBO geen kip bestellen in een Berlijns restaurant. Niettemin: taalvaardigheid als persoonlijkheids-gegeven levert vermoedelijk iemand op die boven-modaal snel verschillende talen onder de knie krijgt.

Cultuurvaardigheid als bruikbaar clusterbegrip bestaat in deze context niet, zeker niet in de productieve zin.

Een docent die beeldvaardig is zal niet daarom ook achter de piano excelleren of knappe dansspasjes maken.

Ik besef dat muziek, dans en drama leuke dingen samen doen in musicals, maar een uitvoering van Mahler 8 wordt niet beter omdat er mooie schilderijen in de gang hangen.

De pianosonates van Mondriaan horen niet tot het beste deel van zijn oeuvre.

Dat er een kunst(cultuur-)cluster zou bestaan met te integreren primaire vakinhouden (zonder geweld aan essentialia van de betreffende discipline te doen) is een fictie. Een theorie die dit voorbehoud ongenoemd laat gevaarlijk.

Een einddocument van Cis zal deze beperkende verwijzing naar vakinhouden expliciet moeten noemen, anders wordt het dynamiet in de handen van beleidsmakers.

De cruciale vraag: Is het theoretisch leerplankader straks een paraplu *boven* de kunst-/cultuurvakken, uitgaande van hun gemeenschappelijkheden dus een *Kleinste Gemene veelvoud (KGV)*, of een vangnet *eronder* uitgaande van alle eigen-aardigheden die elk van de disciplines karakteriseert: *Grootste Gemene Deler (GGD)*?

De primaire kwaliteit van de cluster kunsteducatie wordt ontleend aan de inhoud van elk van de kunstdisciplines apart, niet aan hun gemeenschappelijkheden

De versnippering waar diverse nota's gewag van maken ligt niet aan een gebrek aan theorie, maar is een kwestie van management, tekort aan geschoolde docenten en didactiek.

De aanleverende disciplines zouden duidelijke leerplannen moeten bieden. (Zoals beeldend kort geleden deed.) Dát geeft inhoudelijke houvast aan goede lessen. Voor clusteractiviteiten mag een cognitieve theoreticus dan een kader aanbieden, in GGD-vorm.

Ik wil niemand die er mee overweg kan een bruikbaar didactisch handvat onthouden; als het maar mooiere tekeningen (of muziek ...) oplevert.

handschoen

Ik kan weinig tegen het kader-bouwwerk van Van Heusden inbrengen. Ik mis de deskundigheid voor een zinnige repliek. Mijn vak niet.

Twee dingen weet ik echter zeker:

1. Als niet Van Heusden, met zijn cultureel cognitieve deskundigheid en specialisatie, deze opdracht had binnengehaald, maar (bijvoorbeeld) een pedagoog, was er een ander verhaal gekomen

en ....

2. Als men met de nieuwe CiS-spelregels het speelveld van *mijn* discipline betreedt mag ik wèl wat vinden. Daar heb ik verstand van.

Ik wil de nestgeur van mijn vak in een koepel-theorie herkennen, hem als een goed-passende handschoen ervaren.

De CiS-tekst in zijn huidige vorm ervaar ik als een harnas, niet als een kalfsleren handschoen die om mijn vingers glijdt. Onbedoeld (neem ik aan), maar met het gezag dat het CiS-project bij zijn afronding zal uitstralen is dit 'levensgevaarlijk' voor de eigenheid van mijn vakgebied. De andere kunstvakken spreken maar voor zichzelf.

Beleidsbepalers denken de kunstvakken ermee te kunnen kaderen en in de KGV-hoek te kunnen stoppen. De definitieve CiS-tekst kan op dit punt niet genuanceerd genoeg zijn om dit te voorkomen.

CiS moet expliciet van de vakinhouden van de kunst-cultuurvakken afblijven en die niet ondergeschikt maken aan het theoretisch raamwerk.

de doelgroep

De oorsprong van het CiS-initiatief (mooi passend in ministeriële voornemens om een vervolg te geven aan Anne Bamfords aanbevelingen voor een verbetering van de Nederlandse kunsteducatie •²) lag in een vraag uit het Groningse kunsteducatie-circuit. Beleidsschrijvers verzochten om houvast voor nota's aan beleidsmakers.

Ik beschreef in mijn wilde jeugdijaren de macht van *Proposal Writers* in Amerika (1972), waar slechte plannen opgepimpt door taalvaardigen meer kans op subsidies maakten dan goede zónder taalvaardige scribenten.

Ik herken dat in toenemende mate ook in het vaderlandse kunst/cultuur-circuit.

Wie gaat dit theoretisch kader lezen?

Docenten?

Ik heb de theorie (ondanks de talige toegankelijkheid) door velen (ook docenten) als moeilijk horen kwalificeren.

Ook ikzelf kan er weinig mee (zie '*handschoen*' hieronder) en ik ben toch gewend bovenmodaal heftige theorieteksten tot me te nemen.

En schoolleiders?

Ik gaf mijn rector vroeger 'ouderavondteksten'. Een A4-tje met de essenties van de beeldende vakken. Dat begreep die man; ouders ook.

Het *Zwarte Boekje* (in de huidige vorm) wordt straks *niet* begrepen.

Is de schoolleider gerustgesteld als hij te horen krijgt dat er in de lessen 'cultuur' aan *cultureel zelfbewustzijn* wordt gedaan?? Krijgt hij daarmee betere musical-uitvoeringen voor zijn Open Dag, of hogere cijfers bij het eindexamen beeldend???

didactische cyclus

Zowel het *Zwarte Boekje* als de uitgewerkte SLO-sheets tijdens bijeenkomsten geven aan dat de didactische cyclus van het model loopt van *waarnemen, verbeelden, conceptualisering* naar *analyse*. Dit geeft toch op zijn mist de indruk dat aan het eind van een cyclus de wetenschappelijke taligheid gloort.

Voor kunsteducatie een absoluut onaanvaardbaar gegeven.

Aan het eind van mijn didactische cyclus als tekenleraar, startend met een tekening, stond een betere tekening. Geen talige vaardigheden.

Bovendien een slechte tekening wordt niet beter door een mooie reflectie, of andersom.

Natuurlijk besef ik dat een zinnig gesprek voor, tijdens of na een museumbezoek of theatervoorstelling een meerwaarde heeft. De cyclus eindigt echter altijd bij beter werk.

Niet bij een academische exercitie.

Op de website reageert Van Heusden op deze bijwerking van zijn vier gecycliseerde basisvaardigheden: dat was zo de bedoeling niet. Niettemin: het staat er wèl en zo gaat (bij ongewijzigde teksten) de buitenwereld het ook begrijpen.

28 juni, Holland Festival

Slotconcert van het Holland Festival met Dudamel en zijn *Simon Bolivar Symfonie orkest*.

Voor een (groot) deel voortgekomen uit *El Sistema*.

In Caracas dansen de kinderen op hun stoelen. 1000% score voor kunsteducatie. Ik ben meer geïnteresseerd naar onderzoek naar biologisch/neurologische mechanismen die mijn ontroering in gang zetten (en hoe ik dat proces bij anderen in een didactische situatie kan bevorderen) dan naar theoretische cognitieve kaders.

---

² *Netwerken en verbindingen: arts and cultural education in The Netherlands* (2007).

Ik weet het, dit orkest is geen maatstaf voor gemiddelde cultuureducatie.
Maar als het nu een Gronings schoolorkest was geweest? En een Groningse
beleidschrijfster zat verlegen om een theorie die haar aanvraag voor een subsidie bij de
gedeputeerde zou ondersteunen/versterken ??
Zal er met het theoretisch kader beter muziek gemaakt worden?
Welke Groningse muzikleraar begrijpt nu ineens wèl waarom hij op aarde is?
Of is het echt alleen voor de buitenring van de geldstroomverschaffers?

Of als onze beleidsschrijfster had gewerkt bij de afdeling cultuur van de gemeente Caracas?
Zou Dudamel anders gaan dirigeren, de orkestleden beter spelen, de kinderen nog meer uit
hun bol gaan? Of krijgt ze eigenlijk alleen een taalkundige handvat om een beleidsnotitie
voor extra subsidie bij haar wethouder los te peuteren die met een theoretisch kader eindelijk
begrijpt wat er aan de hand is? (Of niet wil toegeven dat 'ie het eigenlijk ook niet bevat)

Of, aan de andere kant van het spectrum: *de Jostiband*. Is de betrokkenheid van die musici
positief te beïnvloeden door een theoretische onderbouwing van hun acties?

Kortom: zolang CiS op werkvloerniveau niet hartstikke duidelijk maakt welke relatie er is met
de inhoud van de disciplines in de cluster waarvoor de theorie gemaakt is, lijkt het een
papieren tijger die met zijn verbaal gebrul op de verkeerde bureaus de verkeerde processen
kan opwekken.

Dat zal zeker niet de bedoeling van Van Heusden c.s. zijn.
Een matrix met vier vaardigheden en vier media is niet voldoende.

En als we dan toch naar vakoverschrijdende activiteiten zoeken:

Stel, mijn schoolbestuur heeft geld over en besluit bij het 50 jarig bestaan de hele school
mee te nemen naar het *Cirque du Soleil*. Toch een top-voorstelling waar (bijna) alle
kunstvormen interdisciplinair hun plek krijgen, zelfs zonder dat *beeldend* wordt
ondergesneeuwd door het professionele geweld van muziek, dans, drama.

Stel dat we (de sectie kunstvakken) de behoefte hebben om de leerlingen voor te bereiden
op wat komen gaat, of in nagesprekken reflectie willen plegen. Ligt het dan voor de hand dat
we de het theoretisch kader van CiS van stal halen?

praalwagens

Tot slot een metafoor:

Geef alle kunstvakken uit het aanbod van het lokale creativiteitsinstituut een praalwagen en
maak een optocht door de hoofdstraat van een provincieplaatsje: muziek, dans, drama,
beeldend, literatuur, koken (!?)....

Loopt CiS als *Tambour Maître* voorop en bepaalt de route van het corso (KGV)?

Of loopt CiS achter de karavaan en deelt folders uit om belangstellenden te verwijzen naar
de plek waar al deze leuke dingen in het cursusaanbod zit (GGD)?

Van Heusden geeft zelf aan geen tambour-maître-plek te ambiëren. In de handen van naar
structuur smachtende beleidsschrijvers ben ik bang dat dat anders uitpakt.

januari 2013